

УДК 324-047.44:35.072.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.63.33>

ТРИВИМІРНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Євгеній Гайданка

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
факультет суспільних наук, кафедра політології і державного управління
вул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

Розглядаються базові методологічні підходи до вивчення електоральних процесів на регіональному рівні. Враховано специфіку постсоціалістичного розвитку центральноєвропейських країн. Європеїзація публічного управління та пришвидшені темпи політичної децентралізації в країнах Центральної Європи інституціалізували електоральні процеси на субнаціональному рівні. З початку 2000-х рр. у центральноєвропейських країнах націоналізація виборів тісно переплітається з регіоналізацією електоральних процесів.

Електоральний простір колишніх постсоціалістичних країн Центральної Європи суттєво відрізняється від партійних та виборчих систем консолідованих західних моделей. Суперечності в аналізі електоральних процесів на регіональному рівні були спричинені домінуванням концепцій аналізу націоналізації виборів. Західний дослідник А. Шейкель об'єднав наявний методологічний інструментарій у тривимірну дослідницьку модель. Універсальна методологічна модель включає: а) визначення регіональних виборів як виборів «другого порядку», б) включення для емпіричного аналізу специфіки «територіальних кліведжів» у постсоціалістичних країнах, в) пояснення інституційного впливу між ступенем політичної децентралізації та динамікою електоральних процесів на субнаціональному рівні.

Тривимірний аналіз електоральних процесів на регіональному рівні закріплюється спеціалізованою емпіричною методикою. А. Шейкель, Г. Маркс і Л. Хюг розробили комплексне індексування спроможності органів регіонального самоврядування RAI індекс. Цей індекс дозволяє визначити політичну вагу органів регіонального самоврядування в нормативній площині (система нормативно закріплених управлінських повноважень) та в управлінській практиці (здатність використовувати наявну компетенцію).

Перспективи подальших досліджень полягають у можливостях застосування тривимірного аналізу для пояснення результатів регіональних виборів у країнах Центральної Європи.

Ключові слова: методологічні підходи, емпіричний підхід, електоральні кліведжи, політична децентралізація, регіональні вибори, Центральна Європа.

Постановка проблеми. Дослідження електоральних процесів у регіонах колишніх постсоціалістичних країн доцільно розглядати з огляду на декілька методологічних складників. Передусім вважаємо, що необхідно враховувати динаміку демократичного транзиту та її вплив на електоральні процеси в постсоціалістичних країнах. Логіка системних трансформацій країн Центральної Європи визначала прямиї інституційний зв'язок між «глибиною» демократичних транзитів та темпами європейської інтеграції. Наближення центральноєвропейських країн до вимог членських країн Європейського Союзу наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр. актуалізувало, у тому числі, проблеми децентралізації публічного управління. Адже європейській бюрократії потрібно було впорядковувати «політику згуртованості» регіонального розвитку (англ. – EU cohesion policy) у потенційно нових

країнах-членах із постсоціалістичних просторів [1]. Введення в дію широкомасштабної децентралізації (адміністративної, фінансової та політичної) засвідчило не тільки виконання перехідними країнами однієї з останніх вимог на вступ до ЄС, але й подальшу інсталяцію регіонального самоврядування та зміцнення самоврядності місцевих громад. Одним з обов'язкових інституційних факторів політичної спроможності регіонів став старт електоральних процесів на початку 2000-х рр.

Традиційно слід ураховувати соціальні та політичні кліматичні фактори в регіональному розвитку, які традиційно властиві для країн Західної та Центральної Європи. Зокрема, Д. Бочлер виділяє більший ступінь націоналізації електоральних процесів у постсоціалістичних країнах на відміну від західноєвропейських, що пов'язується з етнічною та територіальною специфікою виборчих округів [2]. Специфіка постсоціалістичного транзиту, труднощі європейської інтеграції включно з «наслідковою децентралізацією» та наявні кліматичні фактори в регіональному розвитку доводять, що дослідження електоральних процесів у постсоціалістичних регіонах потребують застосування адаптивного методологічного інструментарію.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання електоральних процесів широко досліджено у вітчизняній науковій площині, включаючи й регіональний контекст. Найбільш вагомими для вибраної проблематики виступають праці в галузі політичної компаративістики, присвячені розгляду електоральних процесів на регіональному рівні в розрізі постсоціалістичних країн, а саме напрацювання Т. Ковальова, Ю. Каплан, Ю. Остапеч, В. Войтович, А. Приходько, Л. Гудзь, М. Лендєл та інших. Незважаючи на повноту проведених досліджень, ми спробуємо зосередитись на пошуку універсального методологічного інструментарію, який дозволить пояснити специфіку перебігу електоральних процесів на субнаціональному рівні.

Мета дослідження. Основна мета статті – пояснити три базові методологічні підходи західних дослідників до вивчення електоральних процесів на субнаціональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Відомий дослідник електоральних процесів на регіональному рівні А. Шейкель наводить комплексний тривимірний методологічний підхід, який комплексно поєднує методологічні розробки інших компаративістів [3, р. 232–234]:

1) модель «виборів другого порядку» К. Райфа та Г. Шмідта [4], яка визначає «вторинність» регіональних виборів по відношенню до національних;

2) методологічний підхід «територіального клімату» Д. Карамані, відповідно до якого територіально гетерогенні чи гомогенні виборчі округи впливають на формування електорального вибору, а отже, й підсумкові результати голосування [5];

3) модель розвинутої децентралізації К. Чіббера та К. Коулмана, яка визначає ступінь «провінційності» партійних систем залежно від обсягів повноважень, які реалізуються на субнаціональному рівні країни [6].

Кожний із запропонованих методологічних підходів включає набір прикладної методики аналізу електоральних процесів, але виключно в контексті націоналізації партійних систем. Також апробація методів дослідження проходила в консолідованих партійних системах західних країн, тому не враховувався фактор постсоціалізму. Спробуємо розглянути можливості застосування методів, що вивчають націоналізацію електоральних процесів до вивчення виборів на регіональному рівні.

По-перше, у вивченні електоральних процесів у регіонах потрібно враховувати валідність концепції виборів «другого порядку» (англ. – Second-order election). Теоретичним підґрунтям слугує поділ виборів за ступенем пріоритетності – загальнонаціональні вибори (парламентські та часто вибори Президента) традиційно належать до виборів «другого порядку»; тоді як вибори до Європарламенту та місцеві вибори слід відносити

до виборів «другого порядку». Концепт виборів «другого порядку» комплексно запропонований К. Райфом та Г. Шмідтом по відношенню до аналізу «європейських виборів» (вибори до Європарламенту) [7]. Надалі концепт виборів «другого порядку» було адаптовано до постсоціалістичних країн, які після вступу до ЄС стали залученими до європейських електоральних циклів. На думку Я. Ковара, вибори до Європарламенту в країнах Центральної Європи мають другорядне значення через кілька факторів:

а) явка виборців нижча порівняно з національними виборами, на яких обирається склад парламенту та Президент;

б) «опозиційне голосування» виборців, коли на відміну від національних виборів підтримуються кандидати від антиурядових та позапарламентських партій;

в) слабка участь ЗМІ у виборчій кампанії до Європарламенту та слабке інформативне висвітлення самих виборів;

г) списки центральних партій часто включають кандидатів, які зазнали невдачі на парламентських виборах [8, р. 223].

Концепт виборів «другого порядку» важливий для аналізу регіональних виборів, передусім у розумінні вторинності виборів у регіонах у порівнянні з національними виборами. Прямим, проте поверхневим підтвердженням регіональних виборів як виборів «другого порядку» є порівняння виборчої явки – чим більша популярність, тим вища статусність виборів. На виборчу явку впливає коло політичних питань, які потрібно розв'язати. Якщо регіональні вибори розглядаються як «вибори з низькими ставками» [3, р. 234], тоді вибори в регіонах набувають двох базових статусів:

1) «вибори-барометр» – регіональні вибори розглядаються як рівень підтримки уряду чи опозиційних політичних сил [9]. Оскільки роки проведення національних та регіональних виборів у переважній більшості не збігаються, результати голосування в регіонах є електоральним каталізатором підтримки уряду чи опозиційних сил на майбутніх виборах до парламенту. В умовах переваги пропорційної виборчої системи регіональні вибори часто слугують своєрідною репетицією парламентських. Особливо за умов їх близької хронології проведення;

2) «вибори-референдум» – на електоральний вибір у регіонах впливає партійна приналежність кандидатів, а отже, у регіонах тестується рівень підтримки окремих напрямів урядової політики [10]. Голосуючи за представника конкретної політичної партії в регіоні, виборець керується пріоритетами загальнонаціональної політики. У випадку негативної оцінки, наприклад, національної економічної політики, виборець переорієнтовується на підтримку локальних кандидатів. У такому випадку регіональні вибори все більше будуть нагадувати місцеві референдуми, на яких мають розв'язуватись поточні проблеми локального масштабу.

Важливим фактором, який пов'язує вибори «першого порядку» та «другого порядку», залишається хронологія електоральних циклів. На думку Д. Хю та Ч. Джефрі, більший часовий проміжок між проведенням національних і регіональних виборів призводить до електоральних втрат домінантної партії на національному рівні [11]. Після перемоги на національних виборах партія поступово втрачатиме в рівні підтримки урядової політики, й саме результати регіональних виборів засвідчать найбільш проблемні моменти уряду. Час, який залишається до парламентських виборів, правляча партія повинна використати на свою користь, корегуючи політику напередодні виборів до парламенту.

Другим методологічним інструментарієм, який доцільно використовувати в аналізі електоральних процесів на регіональному рівні, є концепт «територіальних кліведжів» (англ. – Territorial cleavages). Класичний теоретичний підхід є сукупністю соціологічних та

політичних методів, які через неоднорідність територіальної структури виводять закономірності електорального вибору. Базовими теоретиками соціально-політичних кліведжів є А. Лейпхарт [12] та С. Ліпсет і С. Роккан [13]. Застосування класичних підходів до пояснення кліведжів у модерній Центральній Європі виглядає проблемним із двох позицій: по-перше, емпіричною базою досліджень слугували країни з добре розвинутими (консолідованими) партійними системами та електоральними моделями, переважно західноєвропейські та англосаксонські кейси; по-друге, класичні дослідження не торкалися періоду постсоціалізму, що суттєво обмежує можливості їх застосування в електоральній практиці країн Центральної Європи. Концепт кліведжів, які впливають на електоральний процес, неодноразово доповнювався та адаптувався до постсоціалістичного досвіду. С. Уайтфілд [14], Е. Редзич та Дж. Еверетт [15], Е. Бакке та Н. Ситтер [16] визначають моделі голосування в постсоціалістичних країнах через соціально-політичні кліведжі, спричинені поставторитарним минулим, територіальною гетерогенністю, пов'язаною з новим статусом незалежності молодих демократій та похідними етнічними, мовними й поточними політичними чинниками. Контекст соціально-політичних кліведжів у країнах Центральної Європи часто пов'язується з міжособистісним протистоянням політиків. Зокрема, у модерній політичній історії Словаччини відомими є електоральні протистояння по лінії «мечіаризм – антимечіаризм» [17] чи «Фіцо – антиФіцо» [18]. Кожний такий кліведж розподіляє словацьке суспільство на прихильників, а отже, потенційних виборців більш консервативних чи ліберальних сил, єврооптимістів чи євроскептиків тощо.

Більшість теорій «територіальних кліведжів» адаптовані до практики загальнонаціональних виборів, тому доречним є визначити ступінь валідності цього методологічного інструментарію по відношенню до регіональних виборів. Д. Хю та Ч. Джефрі відзначають, що територіальні кліведжі впливають на зміну електоральних пререференцій у регіонах. У певних випадках виборець своєю електоральною поведінкою підтвердить регіональні вибори як вибори «першого порядку», натомість загальнонаціональні вибори – виборами «другого порядку» [11]. Очевидним прикладом такого голосування може стати електоральна підтримка партії етнічної меншини в поліетнічному регіоні. На думку А. Шейкеля, територіальні кліведжі однозначно призводять не тільки до розбіжностей у голосуванні між загальнонаціональними та регіональними виборами, але й електоральної диференціації на міжрегіональному рівні (завдяки етнічній структурі, близькості кордонів, історичному минулому тощо) [7, р. 235].

Третій методологічний інструментарій дослідження електоральних процесів на регіональному рівні полягає в ступені децентралізації країни та впливу децентралізаційних процесів на регіоналізацію політики. Управлінська повнота децентралізації та «наповнення» представницьких органів у регіонах компетенцією, необхідною для їх інституційної спроможності, визначають динаміку електоральних процесів на субнаціональному рівні. Трансфер управління до регіональних легіслатур стимулює розвиток регіональних політичних партій, діяльність яких спрямована на розроблення регіональної політики та «розбудову самобутньої ідентичності» [19]. В умовах політичної децентралізації, що успішно функціонує, суттєво видозмінюється електоральна стратегія осередків національних партій у регіонах. З одного боку, партійна дисципліна та субординація змушує лідерів регіональних осередків не відхилятися від загальнопартійної стратегії; з іншого боку, наприклад, вибори до столичних легіслатур виглядають важливішим стимулом для електоральної боротьби де-факто, ніж абстрактний пошук шляхів реалізації партійної стратегії в межах усієї країни.

Дослідники Д. Хю та Ч. Джефрі відзначають розбіжності між національними та регіональними виборами у стратегії партійної політики, які спричинені ступенем спроможності регіональних легіслатур [11]. Своєю чергою Л. Хюг, Г. Маркс та А. Шейкель наголошують, що об'єктивне дослідження електоральних процесів у регіонах можливе із застосуванням спеціалізованої методології, сформованої на принципах комплексного аналізу взаємозв'язків між децентралізаційними та електоральними процесами й супровідними емпіричними показниками [20]. Децентралізація як системний процес є складним явищем, який поєднує управлінські та політичні аспекти функціонування регіонів. Саме тому децентралізація повноцінно реалізується в процесі управлінської взаємодії між центральним урядом та регіональними органами самоврядування. Причому глибина децентралізації проявляється через низку факторів, які у своєму комплексі можуть свідчити про самоврядування регіональних адміністративних одиниць чи, навпаки, про централізацію державного управління.

Універсальний підхід до політологічного аналізу самоврядності органів регіонального управління запропонований низкою вчених-компаративістів у рамках індексу RAI (англ. – Regional Authority Index) [21]. Розроблений індекс, по-перше, визначає на емпіричному рівні політичну вагу представницьких органів самоврядування на рівні регіонів, а, по-друге, вплив електоральних процесів на формування та імплементацію регіональної політики. Пріоритетними розробниками індексу RAI виступило тріо західних дослідників – А. Шейкель, Г. Маркс та Л. Хюг [22]. Методологічно індекс розраховується на прикладі аналізу компетенції представницьких органів регіонального самоврядування у 96 країнах світу, включаючи аналіз субнаціональних одиниць із приблизно 150 тис. популяції. Хронологічно охоплено період 1950–2018 рр., урахувавши ступінь децентралізації в конкретній країні. Ученими запропоновано 10 базових індикаторів, два рівні інституціональної спроможності органів регіонального самоврядування та відповідну шкалу оцінювання. У підсумку всі досліджувані країни оцінюються за інституційною спроможністю представницьких органів регіонального самоврядування, яка забезпечується нормативно-законодавчими актами та регіональними виборами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вибори до представницьких органів регіонального самоврядування відіграють важливу роль у формуванні не тільки місцевої, але й національної політики. Електоральні процеси на регіональному рівні доцільно розглядати сепаратно від методологічного інструментарію, який використовується для пояснення націоналізації виборчих процесів. Універсальним методологічним підходом є використання тривимірного аналізу, запропонованого А. Шейкелем: пояснення регіональних виборів як виборів «другого порядку»; урахування специфіки «територіальних кліведжів» та визначення взаємовпливу між децентралізаційними й електоральними процесами на субнаціональному рівні. Крім того, аналіз регіонального виборчого процесу забезпечується емпіричним складником, зокрема індексування спроможності органів регіонального самоврядування – RAI-індексом.

Перспективи подальших досліджень полягають у доповненні методологічного інструментарію аналізу електоральних процесів на регіональному рівні та можливостях застосувати тривимірний аналіз за підсумками регіональних виборів у країнах Центральної Європи.

Список використаної літератури

1. Baun M., Marek D. EU Cohesion Policy and Sub-National Authorities in the New Member States. *Contemporary European Studies*. 2008. Issue, pp. 5–20.

2. Bochsler D. Territory and Electoral Rules in Post-Communist Democracies. New York: Palgrave Macmillan, 2010. 215 p.
3. Schakel A.H. Nationalisation of regional elections in Central and Eastern Europe. *East European Politics*. 2015. Vol. 31. No. 2, pp. 229–247.
4. Reif K., Schmitt H. Nine Second-order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. Issue 1, pp. 3–44.
5. Caramani D. The Nationalization of Politics. The Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 347 p.
6. Chhibber P.K., Kollman K. The Formation of National Party Systems. Federalism and Party Competition in Canada, Great Britain, India, and the United States. Princeton: Princeton University Press, 2004. 272 p.
7. Reif K., Schmitt H. Second-order Elections. *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31, pp. 109–124.
8. Kovář J. Revisiting the Second-Order Election Model and Its Application to European Parliament Elections in Central and Eastern European Countries. Prague: Metropolitan University Prague Press, 2016. 285 p.
9. Anderson C.J., Ward D.S. Barometer Elections in Comparative Perspective. *Electoral Studies*. 1996. Vol. 15. Issue 4, pp. 447–460.
10. Carsey T.M., Wright G.C. State and National Factors in Gubernatorial and Senatorial Elections. *American Journal of Political Science*. 1998. Vol. 42. Issue 3, pp. 994–1002.
11. Hough D., Jeffery C. Germany: An Erosion of Federal-Länder Linkages? In: *Devolution and Electoral Politics*. Dan Hough, Charlie Jeffery (eds.). Manchester: Manchester University Press, 2006, pp. 119–139.
12. Lijphart A. Democracy in Plural Societies. New Haven: Yale University Press, 1977. 248 p.
13. Lipset S.M., Rokkan S. Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction. In: *Party Systems and Voter Alignments: Cross National Perspectives*. Seymour M. Lipset, Stein Rokkan (eds.). New York: Free Press, 1967, pp. 1–64.
14. Whitefield S. Political Cleavages and Post-Communist Politics. *Annual Review of Political Science*. 2002. Vol. 5, pp. 181–200.
15. Redžić E., Everett J. Cleavages in the Post-Communist Countries of Europe: A Review. *Politics in Central Europe*. 2020. Vol. 16(1), pp. 231–258.
16. Bakke E., Sitter N. Why do Parties Fail? Cleavages, Government Fatigue and Electoral Failure in the Czech Republic, Slovakia and Hungary 1992–2012. *East European Politics*. 2013. Vol. 29(2), pp. 208–225.
17. Leška D. The Main Phases of the Formation of System of Political Parties in Slovakia After 1989. *Slovak Sociological Review*. 2013. Vol. 45(1), pp. 71–88.
18. Haydanka D., Martinkovič M., Haydanka Y. The Initial Response to the Russian-Ukrainian War in the Political Narrative of the European Union: The Case Study of the Slovak Republic. *Agathos*. 2025. Vol. 16. Issue 1, pp. 375–378.
19. Thorlakson L. Government Building and Political Development in Federations: Applying Canadian Theory to the German Case. *Regional and Federal Studies*. 2000. Vol. 10. Issue 3, pp. 129–148.
20. Hooghe L., Marks G., Schakel A. The Rise of Regional Authority: A Comparative Study of 42 Democracies. 1st ed. Routledge: London, 2010. 240 p.
21. Schakel A.H. Regional Authority Index (RAI). URL: <https://www.arjanschakel.nl/index.php/regional-authority-index> (дата звернення: 26.11.2025).
22. Hooghe L., Marks G., Schakel A., Chapman-Osterkatz S., Niedzwiecki S., Shair-Rosenfield S. Measuring Regional Authority. Volume I. A Postfunctionalist Theory of Governance. Oxford: Oxford University Press, 2016. 708 p.

THREE-DIMENSIONAL APPROACH TO STUDYING ELECTORAL PROCESSES AT THE REGIONAL LEVEL

Yevheniy Haydanka

Uzhhorod National University,

The Faculty of Social Sciences,

The Department of Political Science and State Administration

Universytetska str., 14, 88000, Uzhhorod, Ukraine

The article explores the fundamental methodological approaches used to study electoral processes at the regional level, taking into account the unique characteristics of post-socialist development in Central European countries. The article highlights how the Europeanization of public administration and rapid political decentralisation have institutionalised electoral processes at the subnational level. Since the early 2000s, the nationalisation of elections in Central European countries has been closely linked to the regionalisation of electoral processes.

The electoral landscape of the former post-socialist countries in Central Europe is significantly different from the party and electoral systems in consolidated Western models. Analysis of electoral processes at the regional level has been complicated by a focus on concepts of nationalisation of elections. Western researcher A. Shakel has developed a comprehensive three-dimensional research model by integrating existing methodological tools. This universal methodological model includes: a) defining regional elections as “second-order” elections, b) incorporating the unique characteristics of “territorial cleavages” in post-socialist countries for empirical analysis, and c) explaining the institutional influences between the level of political decentralisation and the dynamics of electoral processes at the subnational level.

A three-dimensional analysis of electoral processes at the regional level is conducted using a specialised empirical methodology. Researchers A. Shakel, G. Marks, and L. Hooghe developed a comprehensive method known as the RAI index, which assesses the capacity of regional self-government bodies. The RAI index helps to determine the political influence of these regional self-government bodies in two areas: the normative framework, which refers to the established administrative powers, and administrative practice, which involves their ability to effectively utilise these powers.

Further research prospects involve using three-dimensional analysis to study the outcomes of regional elections in Central European countries.

Key words: methods, empirical methods, electoral cleavages, political decentralisation, regional elections, Central Europe.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 17.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025